SAMARQAND DAVLAT

Amriyeva Zarina Zarifovna

chet tillari instituti

Roman-german tillari

fakulteti nemis tili yo’nalishi

2401- guruh talabasi

Ilmiy rahbar: Pirimqulova Sadoqat

Nemis tilidagi so‘z boyligini oshirishning samarali strategiyalari

Annotatsiya

Mazkur maqolada nemis tilini o‘rganish jarayonida so‘z boyligini oshirishning samarali strategiyalari tahlil qilinadi. Unda lug‘at boyligining til o‘rganishdagi o‘rni, lug‘at kompetensiyasining kommunikativ kompetensiya bilan bog‘liqligi hamda yangi so‘zlarni o‘zlashtirish va xotirada saqlashning psixolingvistik xususiyatlari yoritiladi. Shuningdek, takrorlash va intervalli takrorlash, kontekst asosida o‘rganish, assotsiatsiya va mnemonik usullardan foydalanish, vizual materiallar, raqamli ilovalar hamda elektron lug‘atlarning imkoniyatlari ko‘rib chiqiladi. Maqolada o‘qish, tinglash, yozish va gapirish faoliyatlari orqali lug‘at boyligini rivojlantirish, o‘quvchilarning til darajasiga mos metodlarni tanlash, interaktiv mashqlar va kommunikativ topshiriqlardan foydalanish masalalariga ham e’tibor qaratiladi. Tadqiqot natijalari nemis tilidagi so‘z boyligini izchil va samarali rivojlantirish uchun an’anaviy hamda zamonaviy metodlarni uyg‘unlashtirish zarurligini ko‘rsatadi. Mazkur ish nemis tili o‘qituvchilari, talabalar va mustaqil til o‘rganuvchilar uchun amaliy-metodik ahamiyatga ega.

В данной статье анализируются эффективные стратегии расширения словарного запаса в процессе изучения немецкого языка. Рассматриваются роль словарного запаса в изучении языка, взаимосвязь лексической компетенции с коммуникативной компетенцией, а также

психолингвистические особенности усвоения новых слов и их сохранения в памяти. Кроме того, рассматриваются повторение и интервальное повторение, изучение слов в контексте, использование ассоциаций и мнемонических приёмов, визуальных материалов, цифровых приложений и электронных словарей. Особое внимание уделяется развитию словарного запаса посредством чтения, аудирования, письма и говорения, выбору методов обучения с учётом уровня владения языком учащихся, а также использованию интерактивных упражнений и коммуникативных заданий. Результаты исследования показывают необходимость сочетания традиционных и современных методов для последовательного и эффективного расширения словарного запаса немецкого языка. Данная работа имеет практическую и методическую значимость для преподавателей немецкого языка, студентов и лиц, самостоятельно изучающих язык.

This article analyzes effective strategies for expanding vocabulary in the process of learning German. It examines the role of vocabulary in language learning, the relationship between lexical competence and communicative competence, and the psycholinguistic characteristics of acquiring new words and retaining them in memory. Furthermore, the article explores repetition and spaced repetition, contextual vocabulary learning, the use of associations and mnemonic techniques, visual materials, digital applications, and electronic dictionaries. Particular attention is paid to vocabulary development through reading, listening, writing, and speaking activities, the selection of teaching methods appropriate to learners’ language proficiency levels, and the use of interactive exercises and communicative tasks. The research findings highlight the need to integrate traditional and modern methods to develop German vocabulary systematically and effectively. This study has practical and methodological value for German language teachers, students, and independent language learners.

Kalit so‘zlar: nemis tili, so‘z boyligi, lug‘at kompetensiyasi, kommunikativ kompetensiya, lug‘at o‘rgatish strategiyalari, intervalli takrorlash, mnemonik usullar, raqamli texnologiyalar, interaktiv metodlar.

Nemis tilini o‘rganishda so‘z boyligining ahamiyati

Bugungi globallashuv davrida xorijiy tillarni o‘rganish xalqaro muloqot, ta’lim va kasbiy rivojlanishning muhim omillaridan biri hisoblanadi. Xususan, nemis tili Yevropada keng qo‘llaniladigan tillardan biri bo‘lib, uni o‘rganish ta’lim, ilm-fan, madaniyat va mehnat faoliyati sohalarida keng imkoniyatlar yaratadi. Nemis tilini samarali o‘zlashtirishda grammatik qoidalarni bilish bilan bir qatorda, yetarli so‘z boyligiga ega bo‘lish ham muhim ahamiyat kasb etadi.

So‘z boyligi til o‘rganuvchining fikrlarini to‘g‘ri, aniq va ravon ifodalashiga xizmat qiladigan asosiy vositalardan biridir. Inson qancha ko‘p so‘z bilsa, turli mavzulardagi matnlarni tushunish, suhbatlarda qatnashish va o‘z fikrini yozma shaklda bayon etish imkoniyati shuncha kengayadi. Shu sababli lug‘at boyligini rivojlantirish nemis tilini o‘qitish va o‘rganish jarayonining ajralmas tarkibiy qismi hisoblanadi.

Nemis tilida so‘z boyligini egallash faqat yangi so‘zlarning tarjimasini yodlash bilan cheklanmaydi. Bunda so‘zlarning ma’nosi, talaffuzi, grammatik xususiyatlari, boshqa so‘zlar bilan birikishi va nutqiy vaziyatlarda qo‘llanilishini o‘rganish zarur. Masalan, nemis tilidagi *machen* (qilmoq), *nehmen* (olmoq), *geben* (bermoq) kabi fe’llar turli so‘z birikmalari tarkibida o‘ziga xos ma’no va qo‘llanish xususiyatlariga ega. Shuning uchun so‘zlarni alohida emas, balki kontekst va birikmalar orqali o‘rganish til kompetensiyasini rivojlantirishga yordam beradi.

So‘z boyligi to‘rtta asosiy nutq faoliyati — tinglab tushunish, gapirish, o‘qish va yozish bilan bevosita bog‘liq. Tinglab tushunishda o‘rganuvchi eshitgan so‘zlarini taniy olishi, o‘qishda esa matn mazmunini anglash uchun yetarli lug‘at zaxirasiga ega bo‘lishi kerak. Gapirish va yozish jarayonida esa o‘z fikrini ifodalash uchun kerakli so‘zlarni mustaqil ravishda tanlay olishi muhimdir. Demak, lug‘at

boyligining rivojlanishi barcha nutq ko‘nikmalarining takomillashishiga xizmat qiladi.

Bundan tashqari, so‘z boyligi kommunikativ kompetensiyaning shakllanishida ham muhim o‘rin tutadi. Til o‘rganuvchi kundalik hayotga oid mavzular, ta’lim, kasb, sayohat va madaniyat bilan bog‘liq so‘zlarni o‘zlashtirish orqali turli vaziyatlarda erkinroq muloqot qilish imkoniyatiga ega bo‘ladi. Nemis tilini chet tili sifatida o‘rgatishda o‘quvchilarning til darajasi va ehtiyojlariga mos lug‘at birliklarini tanlash, ularni muntazam takrorlash hamda amaliy mashqlarda qo‘llash alohida ahamiyatga ega.

So‘z boyligini oshirishning zamonaviy va samarali strategiyalari

Nemis tilini o‘rganish jarayonida so‘z boyligini oshirish o‘rganuvchidan muntazamlik, mustaqil izlanish va to‘g‘ri tanlangan o‘quv strategiyalaridan foydalanishni talab qiladi. An’anaviy yodlash usullari muayyan natijalar bersa-da, zamonaviy til ta’limida yangi so‘zlarni mazmunli o‘zlashtirish, ularni turli vaziyatlarda qo‘llash va uzoq muddatli xotirada saqlashga alohida e’tibor qaratiladi. Shu sababli lug‘atni rivojlantirishda o‘rganuvchining individual xususiyatlari, til darajasi va kommunikativ ehtiyojlariga mos strategiyalarni tanlash muhimdir.

Samarali strategiyalardan biri — **so‘zlarni mavzular asosida guruhlab o‘rganish** usulidir. Bunda yangi lug‘at birliklari kundalik hayot, ta’lim, kasb, sayohat, sog‘liq va atrof-muhit kabi mavzular bo‘yicha tasniflanadi. Masalan, *die Universität* (universitet), *die Vorlesung* (ma’ruza), *die Prüfung* (imtihon), *die Hausaufgabe* (uy vazifasi) kabi so‘zlarni bir mavzu doirasida o‘rganish ular o‘rtasidagi ma’noviy bog‘lanishlarni tushunishga yordam beradi. Bu yondashuv yangi so‘zlarni tartibli o‘zlashtirish va kerakli vaziyatda esga tushirishni osonlashtiradi.

Yana bir samarali yondashuv — **so‘zlarni sinonim, antonim va so‘z oilalari orqali o‘rganish**. Ushbu strategiya lug‘at birliklari o‘rtasidagi munosabatlarni anglashga asoslanadi. Masalan, *groß* (katta) va *klein* (kichik) so‘zlarini qarama-qarshi ma’nolari orqali o‘rganish, shuningdek, *lernen* (o‘rganmoq), *der Lerner*

(o‘rganuvchi) va *das Lernen* (o‘rganish) kabi birliklarni taqqoslash so‘z yasash imkoniyatlarini tushunishga yordam beradi. Natijada o‘rganuvchi nafaqat alohida so‘zlarni, balki tilning leksik tizimini ham yaxshiroq anglaydi.

So‘z boyligini oshirishda **shaxsiy lug‘at daftarini yuritish** ham muhim ahamiyatga ega. Bunday daftarda yangi so‘zning tarjimasi bilan birga uning artikli, ko‘plik shakli, talaffuzi va namunaviy gapini qayd etish tavsiya etiladi. Masalan: *die Entscheidung – qaror; die Entscheidungen – qarorlar; eine wichtige Entscheidung treffen – muhim qaror qabul qilmoq*. Ushbu usul, ayniqsa, nemis tilidagi otlarning artikllari va so‘z birikmalarini to‘g‘ri o‘zlashtirishga yordam beradi. Shaxsiy lug‘at daftarini muntazam qayta ko‘rib chiqish esa o‘rganilgan materialni mustahkamlash imkonini beradi.

Zamonaviy til ta’limida **gamifikatsiya**, ya’ni o‘rganish jarayoniga o‘yin elementlarini kiritish strategiyasi ham keng qo‘llaniladi. So‘z topish o‘yinlari, krossvordlar, viktorinalar, kartochkalar va tezkor savol-javob mashqlari o‘quvchilarning darsga bo‘lgan qiziqishini oshirishi mumkin. Masalan, o‘qituvchi nemischa so‘zni aytadi, o‘quvchi uning ma’nosini topadi yoki berilgan so‘z yordamida gap tuzadi. Bunday mashqlar yangi lug‘atni faol qo‘llashga undaydi va o‘quv jarayonini yanada interaktiv qiladi.

Bundan tashqari, **mustaqil lug‘at o‘rganish strategiyalarini shakllantirish** ham muhimdir. O‘rganuvchi o‘zining kuchli va zaif tomonlarini aniqlab, qaysi so‘zlarni yaxshi eslab qolishi, qaysilarini esa tez unutishini kuzatib borishi lozim. Masalan, har hafta muayyan miqdordagi yangi so‘zlarni tanlash, ulardan gaplar tuzish va hafta oxirida o‘zlashtirilgan bilimlarni tekshirish mumkin. Bunda so‘zlar sonidan ko‘ra, ularning ma’nosini tushunish va amaliyotda to‘g‘ri ishlata olish muhimroq hisoblanadi.

Lug‘atni o‘zlashtirishda raqamli texnologiyalar va interaktiv metodlardan foydalanish

Raqamli texnologiyalarning ta’lim jarayoniga keng joriy etilishi xorijiy tillarni o‘qitish metodikasida yangi imkoniyatlarni yuzaga keltirmoqda. Ayniqsa,

nemis tilini o‘rganishda raqamli vositalardan foydalanish lug‘at bilan ishlash jarayonini individuallashtirish, o‘quv materiallarini turli shakllarda taqdim etish va o‘rganuvchilarning mustaqil ta’lim faoliyatini tashkil etishga yordam beradi. An’anaviy darsliklardan farqli ravishda, raqamli muhit so‘zlarni matn, audio, tasvir, video va interaktiv topshiriqlar orqali o‘zlashtirish imkonini beradi. Bunday yondashuv o‘quvchilarning turli o‘rganish ehtiyojlarini hisobga olishga xizmat qiladi.

Raqamli vositalarning muhim xususiyatlaridan biri — lug‘atni o‘rganish jarayonini shaxsiylashtirish imkoniyatidir. Masalan, *Anki* dasturida foydalanuvchi o‘zi uchun maxsus kartochkalar yaratib, nemischa so‘zlar, ularning tarjimalari, misol gaplar va audio yozuvlarni birlashtirishi mumkin. Dasturdagi intervalli takrorlash tizimi so‘zlarni belgilangan vaqt oralig‘ida qayta ko‘rib chiqishga yordam beradi. Bu usul o‘rganilgan birliklarni muntazam esga tushirish va ularni uzoq muddatli xotirada mustahkamlashga yo‘naltirilgan. Biroq uning samaradorligi foydalanuvchining muntazam shug‘ullanishi va so‘zlarni amaliy nutqda qo‘llashiga ham bog‘liq.

Shuningdek, *Quizlet* kabi platformalar elektron kartochkalar, testlar va turli mashqlar orqali lug‘atni mustahkamlash imkonini beradi. O‘qituvchi yangi mavzu bo‘yicha so‘zlar to‘plamini tayyorlashi, talabalar esa ushbu materiallardan mustaqil yoki guruhda foydalanishi mumkin. Masalan, “Umweltschutz” (atrof-muhitni muhofaza qilish) mavzusida *die Umwelt* (atrof-muhit), *die Verschmutzung* (ifloslanish), *recyceln* (qayta ishlamoq) va *nachhaltig* (barqaror, ekologik jihatdan mas’uliyatli) kabi so‘zlarni o‘rganish uchun maxsus kartochkalar va tekshiruv topshiriqlari tuziladi. Bu jarayonda o‘quvchi so‘zning ma’nosini aniqlash bilan birga, uni tegishli mavzu doirasida qo‘llashni ham mashq qiladi.

Raqamli lug‘atlar va onlayn korpuslar ham nemis tilidagi leksik birliklarni chuqurroq o‘rganishda muhim vosita hisoblanadi. *Duden* va *DWDS* kabi manbalar so‘zlarning ma’nosi, grammatik xususiyatlari, qo‘llanish misollari va boshqa leksik birliklar bilan munosabatlarini o‘rganishga yordam beradi. Ayniqsa, ko‘p ma’noli

so‘zlar, turg‘un birikmalar va sinonimlarni tahlil qilishda bunday manbalardan foydalanish foydalidir. Masalan, *ziehen* fe’li turli kontekstlarda turlicha ma’no anglatishi mumkin. Uni alohida tarjima sifatida yodlash o‘rniga, *umziehen* (ko‘chib o‘tmoq), *anziehen* (kiyinmoq yoki tortmoq) kabi shakllar va namunaviy gaplar orqali o‘rganish so‘zning qo‘llanish imkoniyatlarini yaxshiroq anglashga yordam beradi.

Lug‘atni o‘zlashtirishda interaktiv metodlar ham alohida ahamiyatga ega. Ular o‘quvchini tayyor ma’lumotni qabul qiluvchi shaxs sifatida emas, balki ta’lim jarayonining faol ishtirokchisi sifatida namoyon etadi. Masalan, “so‘zlar zanjiri” mashqida bir o‘quvchi nemis tilidagi so‘zni aytadi, keyingi ishtirokchi esa shu so‘z bilan bog‘liq boshqa so‘zni keltiradi. “So‘zni top” metodida o‘qituvchi so‘zning ma’nosini nemis tilida izohlaydi, o‘quvchilar esa uning qanday so‘z ekanini aniqlaydilar. Bunday mashqlar lug‘atni esga tushirish tezligini oshirish, diqqatni jamlash va nemis tilida fikrlash ko‘nikmalarini rivojlantirishga yordam beradi.

Yana bir samarali interaktiv yondashuv — rolli o‘yinlar va muammoli vaziyatlardan foydalanishdir. Masalan, “Restoranda buyurtma berish”, “Mehmonxonada xona band qilish” yoki “Ishga suhbat” kabi vaziyatlarda o‘quvchilar tegishli so‘z va iboralarni real muloqotga yaqin sharoitda qo‘llaydilar. “Im Restaurant” mavzusida *die Speisekarte* (menyu), *bestellen* (buyurtma bermoq), *die Rechnung* (hisob) va *bezahlen* (to‘lamoq) kabi birliklarni dialoglarda ishlatish ularning amaliy qiymatini oshiradi.Bunda o‘qituvchi faqat so‘zlarning to‘g‘ri ishlatilishini emas, balki suhbatdoshga mos javob berish va muloqotni davom ettirish qobiliyatini ham kuzatishi mumkin.

Zamonaviy ta’limda hamkorlikka asoslangan raqamli topshiriqlar ham samarali qo‘llanilishi mumkin. Masalan, talabalar kichik guruhlarga bo‘linib, ma’lum bir mavzu bo‘yicha elektron lug‘at, rasmli taqdimot yoki qisqa videolavha tayyorlaydilar. Har bir guruh o‘rgangan so‘zlarini misollar yordamida tushuntiradi va boshqa guruhlar uchun savollar tuzadi. Ushbu faoliyat izlanish, axborotni

saralash, hamkorlikda ishlash va yangi leksik birliklarni mustaqil qo‘llash ko‘nikmalarini birlashtiradi.

Shu bilan birga, raqamli texnologiyalardan foydalanishda ayrim metodik talablarni hisobga olish lozim. Birinchidan, tanlangan platforma o‘quvchining til darajasi va dars maqsadiga mos bo‘lishi kerak. Ikkinchidan, ilovada to‘plangan ballar yoki bajarilgan topshiriqlar soni lug‘atni haqiqatan ham o‘zlashtirganlikning yagona mezoni sifatida qaralmasligi zarur. O‘quvchi so‘zlarni mustaqil gap tuzishda, matn yozishda va og‘zaki muloqotda ishlata olishi orqali o‘z bilimini namoyon etadi. Uchinchidan, raqamli vositalar o‘qituvchining metodik rahbarligi va jonli muloqot o‘rnini to‘liq egallamasdan, ularni to‘ldiruvchi vosita sifatida qo‘llanishi maqsadga muvofiqdir.

Yangi so‘zlarni xotirada saqlash va nutqda faol qo‘llash usullari

Chet tilini o‘rganishda yangi so‘zlarni eslab qolish bilan bir qatorda, ularni zarur vaziyatlarda mustaqil ravishda qo‘llay olish ham muhim hisoblanadi. Nemis tilini o‘rganuvchilar ko‘pincha so‘zlarning tarjimasini taniydilar, biroq suhbat davomida kerakli so‘zni tez esga tushirish yoki undan grammatik jihatdan to‘g‘ri foydalanishda qiyinchiliklarga duch keladilar. Bu holat so‘zlarni passiv bilish va faol qo‘llash o‘rtasidagi farq bilan izohlanadi. Shu sababli lug‘atni rivojlantirish jarayonida xotirani mustahkamlash va so‘zlarni faol nutqqa olib kirishga qaratilgan usullardan foydalanish zarur.

Yangi so‘zlarni uzoq muddat xotirada saqlashning samarali usullaridan biri — **faol esga tushirish** strategiyasidir. Ushbu usulda o‘rganuvchi so‘zlarni qayta-qayta o‘qish bilan cheklanmay, ularning ma’nosini xotirasidan mustaqil ravishda tiklashga harakat qiladi. Masalan, *die Erfahrung* (tajriba) so‘zini o‘rgangan talaba avval uning tarjimasini eslab aytadi, keyin esa ushbu so‘z ishtirokida gap tuzadi: *Ich habe viel Erfahrung im Unterrichten.* (Men dars berishda katta tajribaga egaman.) Bunday mashqlar so‘zning ma’nosi va qo‘llanish shaklini birgalikda mustahkamlashga yordam beradi.

Ikkinchi muhim usul — **so‘zlarni vaqt oralig‘i bilan takrorlash**. Yangi o‘rganilgan so‘zlarni bir martada ko‘p takrorlash o‘rniga, ularni turli vaqt oralig‘ida qayta ko‘rib chiqish maqsadga muvofiqdir. Masalan, o‘rganuvchi yangi so‘zlarni o‘rgangan kuni, keyingi kuni, uch kundan so‘ng va bir hafta o‘tgach qayta mashq qilishi mumkin. Takrorlash oralig‘i so‘zning qanchalik yaxshi o‘zlashtirilganiga qarab o‘zgartiriladi. Ushbu yondashuv so‘zlarni uzoq muddat eslab qolishga ko‘maklashadi va muntazam o‘rganish odatini shakllantiradi.

So‘zlarni xotirada mustahkamlashda **shaxsiy tajriba bilan bog‘lash** ham muhim rol o‘ynaydi. Inson o‘z hayoti, qiziqishlari va kundalik faoliyati bilan bog‘liq ma’lumotlarni mazmunliroq qabul qilishi mumkin. Masalan, *reisen* (sayohat qilmoq) fe’lini o‘rganayotgan talaba o‘zining kelajakdagi sayohati haqida gap tuzadi: *Ich möchte nächstes Jahr nach Deutschland reisen.* (Men kelasi yili Germaniyaga sayohat qilishni xohlayman.) Bunda yangi so‘z mavhum birlik sifatida emas, balki shaxsiy ma’no kasb etuvchi til materiali sifatida o‘zlashtiriladi.

Yangi lug‘atni faol nutqda qo‘llash uchun **so‘z birikmalari va tayyor nutq qoliplarini o‘rganish** samarali hisoblanadi. Nemis tilida ayrim so‘zlar muayyan fe’llar yoki predloglar bilan muntazam qo‘llanadi. Masalan, *eine Entscheidung treffen* (qaror qabul qilmoq), *Interesse an etwas haben* (biror narsaga qiziqmoq) va *sich auf etwas freuen* (biror narsani intiqlik bilan kutmoq) kabi birikmalarni yaxlit holda o‘rganish nutqda tabiiy va grammatik jihatdan to‘g‘ri ifoda yaratishga yordam beradi. Shu sababli lug‘at daftarida faqat alohida so‘zlarni emas, balki ular ishtirok etadigan birikmalarni ham qayd etish lozim.

Qayta hikoya qilish va mazmunni qayta ifodalash usullari ham faol lug‘atni rivojlantirishda muhimdir. Bunda o‘rganuvchi qisqa nemischa matnni o‘qiydi yoki tinglaydi, so‘ng uning mazmunini o‘z so‘zlari bilan bayon qiladi. Masalan, kundalik hayot, ta’lim yoki sayohat mavzusidagi matndan o‘rganilgan yangi so‘zlarni qayta hikoya qilish davomida ishlatish mumkin. Agar ayrim so‘zlar esga tushmasa, o‘rganuvchi ularni boshqa so‘zlar bilan izohlashga harakat qiladi. Bu

usul lug‘at boyligi bilan bir qatorda, mustaqil fikrlash va nutqiy moslashuvchanlikni ham rivojlantiradi.

Bundan tashqari, **muntazam yozma va og‘zaki mashqlar** yangi so‘zlarni faol lug‘at tarkibiga kiritishga yordam beradi. Masalan, har kuni beshta yangi so‘z tanlab, ular ishtirokida qisqa matn yozish yoki ikki-uch daqiqalik monolog tayyorlash mumkin. O‘rganuvchi “Mein Alltag” (Mening kundalik hayotim), “Meine Zukunftspläne” (Kelajak rejalarim) yoki “Die Bedeutung der Bildung” (Ta’limning ahamiyati) kabi mavzularda gapirish orqali yangi leksik birliklarni turli kontekstlarda qo‘llashni mashq qiladi. Muhimi, so‘zlarni faqat mashq vaqtida emas, balki keyingi suhbatlar va yozma ishlarda ham qayta ishlatishdir.

So‘zlarning faol o‘zlashtirilishini baholash uchun o‘rganuvchining lug‘atni turli vaziyatlarda ishlata olishiga e’tibor berish kerak. Buning uchun yangi so‘zlar yordamida mustaqil gap tuzish, savollarga javob berish, dialoglarda qatnashish va qisqa matn yozish kabi topshiriqlardan foydalanish mumkin. O‘qituvchi esa so‘zning ma’nosi bilan bir qatorda, uning talaffuzi, grammatik shakli va kontekstga mos qo‘llanishini ham baholashi lozim.

Nemis tili ta’limida lug‘at boyligini rivojlantirish bo‘yicha metodik tavsiyalar

Nemis tilini o‘qitish jarayonida o‘quvchilarning lug‘at boyligini rivojlantirish tizimli yondashuv, aniq belgilangan o‘quv maqsadlari va samarali metodik vositalarni talab qiladi. Lug‘atni o‘rgatish faqat yangi so‘zlarni taqdim etish va ularning tarjimasini tushuntirish bilan cheklanmasligi kerak. Aksincha, o‘quvchilar so‘zlarning ma’nosini anglash, ularni boshqa leksik birliklar bilan bog‘lash va turli kommunikativ vaziyatlarda mustaqil qo‘llash imkoniyatiga ega bo‘lishlari lozim. Shu nuqtayi nazardan, nemis tili darslarida quyidagi metodik tavsiyalarni amalga oshirish maqsadga muvofiqdir.

Birinchidan, **lug‘at materiallarini o‘quvchilarning til darajasi va ehtiyojlariga mos tanlash** zarur. Boshlang‘ich bosqichda kundalik hayotda ko‘p uchraydigan so‘zlar, sodda iboralar va asosiy kommunikativ birliklarga e’tibor

qaratish lozim. Masalan, *sich vorstellen* (o‘zini tanishtirmoq), *nach dem Weg fragen* (yo‘lni so‘ramoq) va *einkaufen gehen* (xarid qilishga bormoq) kabi iboralar boshlang‘ich darajadagi o‘quvchilar uchun amaliy ahamiyatga ega. B1–B2 darajalarida esa mavhum tushunchalar, sinonimlar, turg‘un birikmalar va murakkabroq matnlarda qo‘llanadigan leksik birliklarni o‘rgatish mumkin. Bunday bosqichma-bosqich yondashuv o‘quv materiallarining murakkabligini izchil oshirishga yordam beradi.

Ikkinchidan, **yangi so‘zlarni kontekst asosida o‘rgatish** tavsiya etiladi. So‘zlarning ma’nosi matn, dialog, hikoya yoki real hayotiy vaziyat orqali tushuntirilganda, o‘quvchilar ularning qo‘llanish xususiyatlarini yaxshiroq anglaydilar. Masalan, *die Bewerbung* (ishga yoki o‘qishga ariza topshirish jarayoni) so‘zini alohida yodlash o‘rniga, ishga murojaat qilish mavzusidagi matn va dialoglarda o‘rganish mumkin. O‘qituvchi yangi so‘zlarni izohlashda kontekst, misol gaplar, rasmlar va zarur hollarda tarjimadan foydalanishi lozim. Bu usul so‘zning faqat lug‘aviy ma’nosini emas, balki uning nutqdagi vazifasini ham tushunishga yordam beradi.

Uchinchidan, **lug‘atni takrorlash uchun muntazam va rejalashtirilgan tizim yaratish** muhimdir. Dars davomida o‘rganilgan so‘zlar keyingi mashg‘ulotlarda ham qayta ishlatilishi kerak. Buning uchun qisqa testlar, savol-javoblar, elektron kartochkalar va mustaqil topshiriqlardan foydalanish mumkin. Masalan, o‘qituvchi har bir yangi mavzudan keyin o‘quvchilarga avvalgi mavzularga oid so‘zlarni ham qo‘llashni talab qiladigan topshiriqlar beradi. Bu yondashuv lug‘at bilimlarini alohida mavzular doirasida qolib ketishidan saqlaydi va ularni faol ravishda esga tushirishga undaydi.

To‘rtinchidan, **o‘quvchilarni faol nutqiy faoliyatga jalb qilish** lozim. Lug‘at boyligining rivojlanishi o‘quvchi yangi so‘zlarni gapirish va yozishda mustaqil qo‘llaganida yanada samarali bo‘ladi. Shu maqsadda juftlikda dialog tuzish, kichik guruhlarda muhokama o‘tkazish, rolli o‘yinlar tashkil etish va muayyan mavzu bo‘yicha qisqa taqdimot tayyorlash kabi topshiriqlarni qo‘llash mumkin. Masalan,

“Meine Zukunft” mavzusida suhbat tashkil etilganda o‘quvchilar kelajak rejalari, kasblar va ta’limga oid so‘zlarni o‘z nutqlarida ishlatadilar. Bunday mashqlar lug‘atni kommunikativ maqsadlarda qo‘llash ko‘nikmasini shakllantiradi.

Beshinchidan, **raqamli ta’lim vositalaridan maqsadli foydalanish** tavsiya etiladi. Elektron lug‘atlar, onlayn testlar, interaktiv kartochkalar va audio materiallar darsning imkoniyatlarini kengaytiradi. Biroq raqamli vositalar o‘quv maqsadiga mos tanlanishi va an’anaviy mashqlar bilan uyg‘unlashtirilishi kerak. Masalan, o‘quvchilar yangi so‘zlarning talaffuzini audio materiallar orqali o‘rganib, keyin ularni dialoglarda ishlatishlari mumkin. Elektron platformalardan mustaqil foydalanish esa o‘quvchilarning o‘z ta’lim jarayonini boshqarish ko‘nikmalarini rivojlantiradi.

Oltinchidan, **lug‘atni o‘zlashtirish jarayonida individual farqlarni hisobga olish** zarur. O‘quvchilarning xotira xususiyatlari, qiziqishlari, til darajasi va o‘rganish sur’ati bir-biridan farq qiladi.Shu sababli bir xil topshiriq bilan cheklanmasdan, turli murakkablikdagi mashqlarni taklif etish maqsadga muvofiqdir. Ayrim o‘quvchilar vizual materiallar orqali, boshqalari esa tinglash, yozish yoki muloqot qilish orqali so‘zlarni samaraliroq o‘zlashtirishlari mumkin. Differensial yondashuv har bir o‘quvchining imkoniyatlarini hisobga olishga yordam beradi.

Yettinchidan, **lug‘at boyligini baholashda faqat yodlangan so‘zlar soniga tayanmaslik** kerak. O‘quvchining so‘z ma’nosini tushunishi, uni mos kontekstda qo‘llashi, to‘g‘ri birikmalar hosil qilishi va og‘zaki hamda yozma nutqda foydalana olishi ham baholanishi lozim. Buning uchun diagnostik testlar, qisqa yozma ishlar, og‘zaki suhbatlar, portfoliolar va o‘z-o‘zini baholash usullaridan foydalanish mumkin. Baholash natijalari o‘qituvchiga qaysi leksik birliklarni qayta o‘rgatish zarurligini aniqlash va keyingi darslarni rejalashtirish imkonini beradi.

XULOSA

Xulosa qilib aytganda, nemis tilini o‘rganish jarayonida so‘z boyligini rivojlantirish til ta’limining muhim tarkibiy qismlaridan biri bo‘lib, o‘quvchilarning kommunikativ kompetensiyasini shakllantirishda katta ahamiyatga ega. Yetarli

lug‘at boyligiga ega bo‘lish nemis tilidagi matnlarni tushunish, fikrlarni izchil ifodalash va turli muloqot vaziyatlarida faol ishtirok etish imkonini beradi. Shu sababli lug‘atni o‘rgatish jarayoni nafaqat yangi so‘zlarni yodlash, balki ularning ma’nosi, grammatik xususiyatlari va nutqiy vaziyatlarda qo‘llanilishini o‘zlashtirishga ham yo‘naltirilishi lozim.

Tahlillar shuni ko‘rsatadiki, lug‘at boyligini samarali rivojlantirish uchun an’anaviy va zamonaviy metodlarni o‘zaro uyg‘unlashtirish muhimdir. Intervalli takrorlash, kontekst asosida o‘rganish, assotsiativ va mnemonik usullar, shuningdek, raqamli ilovalar hamda interaktiv topshiriqlardan foydalanish yangi so‘zlarni mustahkam o‘zlashtirishga yordam beradi. O‘qish, tinglash, yozish va gapirish faoliyatlarini birgalikda tashkil etish esa o‘rganilgan leksik birliklarning passiv bilimdan faol nutqiy ko‘nikmaga aylanishini ta’minlaydi.

Shuningdek, nemis tili ta’limida o‘quvchilarning individual xususiyatlari, til darajasi va o‘rganish maqsadlarini hisobga olish zarur. O‘qituvchi lug‘at materiallarini to‘g‘ri tanlashi, muntazam takrorlash tizimini yo‘lga qo‘yishi va o‘quvchilarni mustaqil fikrlashga undaydigan kommunikativ topshiriqlardan foydalanishi lozim. Lug‘at boyligini baholashda esa so‘zlar soni bilan cheklanmasdan, ularni turli vaziyatlarda to‘g‘ri va mustaqil qo‘llay olish darajasiga e’tibor qaratish maqsadga muvofiqdir.

Demak, nemis tilidagi so‘z boyligini oshirish muntazam mashq qilish, mustaqil ta’lim, samarali metodlarni tanlash va o‘rganilgan bilimlarni amaliyotda qo‘llashga asoslangan uzluksiz jarayondir. Mazkur strategiyalarni ta’lim amaliyotiga izchil tatbiq etish o‘quvchilarning leksik kompetensiyasini rivojlantirish, til o‘rganishga bo‘lgan qiziqishini oshirish va nemis tilida samarali muloqot qilish ko‘nikmalarini shakllantirishga xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI:

1. Nation, I. S. P. *Learning Vocabulary in Another Language*. 2nd ed. Cambridge: Cambridge University Press, 2013.

2. Schmitt, N. *Vocabulary in Language Teaching*. Cambridge: Cambridge University Press, 2000.

3. Thornbury, S. *How to Teach Vocabulary*. Harlow: Pearson Education Limited, 2002.

4. Lewis, M. *The Lexical Approach: The State of ELT and a Way Forward*. Hove: Language Teaching Publications, 1993.

5. Webb, S., Nation, P. *How Vocabulary Is Learned*. Oxford: Oxford University Press, 2017.

6. Dörnyei, Z. *The Psychology of the Language Learner: Individual Differences in Second Language Acquisition*. Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum Associates, 2005.

7. Ellis, R. *The Study of Second Language Acquisition*. Oxford: Oxford University Press, 1994.

8. Mayer, R. E. *Multimedia Learning*. 2nd ed. Cambridge: Cambridge University Press, 2009.

9. Dunlosky, J., Rawson, K. A., Marsh, E. J., Nathan, M. J., Willingham, D. T. Improving Students’ Learning With Effective Learning Techniques: Promising Directions From Cognitive and Educational Psychology // *Psychological Science in the Public Interest*. 2013. Vol. 14, No. 1. P. 4–58.

10. Cepeda, N. J., Pashler, H., Vul, E., Wixted, J. T., Rohrer, D. Distributed Practice in Verbal Recall Tasks: A Review and Quantitative Synthesis // *Psychological Bulletin*. 2006. Vol. 132, No. 3. P. 354–380.

11. Dudenredaktion. *Duden – Deutsches Universalwörterbuch*. Berlin: Dudenverlag.

12. Digitales Wörterbuch der deutschen Sprache (DWDS). URL: https://www.dwds.de/

13. Goethe-Institut. Deutsch lernen und unterrichten. URL: https://www.goethe.de/

14. Deutsche Welle. *Deutsch lernen*. URL: https://learngerman.dw.com/